

Martyna Racz-Suchocka

PODPALENIA, ICH PRZYCZYNY ORAZ SPRAWCY W STANACH ZJEDNOCZONYCH – KLASYFIKACJA I CHARAKTERYSTYKA

**Arson, causes and perpetrators in the United States –
classification and characteristics**

Wstęp

Jak wskazuje J.L. Geller, jeden z najbardziej znanych psychiatrów zajmujących się tematyką podpażeń i ich sprawców, pożary zabierają życie, niszczą własność, usunięcie ich skutków zaś pochłania ogromne ilości środków – a jednak jest to przestępstwo rzadko ścigane sądownie¹. Przyczyną może być fakt, iż zagadnienie podpażeń jest dla współczesnych badaczy bardzo enigmatyczne². Ponadto dokonanie podpalenia nie wymaga szczególnych umiejętności, specjalistycznych urządzeń, długich przygotowań, a sprawcy często udaje się osiągnąć zamierzony cel³. Dodatkowo podpalacze nie wchodzi w bezpośrednie interakcje ze swoimi ofiarami, mogą pozostać niezauważeni, co czyni zidentyfikowanie sprawcy szczególnie uciążliwym.

Podpalenia motywowane są szeregiem czynników, zarówno kulturowych, socjalnych, jak i biologicznych – związanych z kondycją sprawcy. Umiejętnie dokonany ich podział będzie szczególnie pomocny w postępowaniach dążących do wykrycia sprawcy, jak również w działalności zapobiegawczej. Prowadzone są rozległe badania nad zachowaniem i motywacją zabójców czy przestępców seksualnych. Dzięki takim badaniom śledztwa w tych sprawach często kończą się sukcesem. Niestety, w przypadku sprawców podpażeń sytuacja jest odwrotna, unikają oni bowiem odpowiedzialności. Proste przełożenie wyników badań prowadzonych nad innymi przestępcami jest niewystarczające ze względu na kompleksowość zagadnienia zachowania podpalaczy i ich odmienności od innych sprawców.

¹ J.L. Geller, *You Light my Fire: Understanding Pathological Firesetting*, Center for Mental Health Services Research, Department of Psychiatry University of Massachusetts Medical School, tom 5, numer 2, Massachusetts, luty 2008 r.

² J.L. Geller, *Firesetting: A Burning Issue*, w: R.N. Kocsis (red.), *Serial Murder and The Psychology of Violent Crimes*, Human Press, Totowa, New Jersey, 2008, s. 141.

³ Tamże.

Artykuł ma na celu obalenie mitów narosłych wokół sylwetki podpalacza, jest także próbą wskazania cech charakterystycznych sprawców podpażeń, motywów, jakimi się kierują, i prezentacji złożonych klasyfikacji, które pomagają uporządkować wyniki badań w tej dziedzinie, jak również służą lepszemu poznaniu problematyki podpażeń.

Klasyfikacja podpażeń

Przez dekady powstawały nowe klasyfikacje, schematy i podziały próbujące w pewien sposób uporządkować podpalenia; dzielono je między innymi ze względu na motyw, *modus operandi*, charakterystykę sprawcy. Ponadto pojawiły się również klasyfikacje opierające się na więcej niż jednym czynniku (*multifactorial explanations*). Poniżej zostaną przedstawione wybrane klasyfikacje sprawców podpażeń oraz charakterystyka samych sprawców, każda z nich została zakwalifikowana do jednej z trzech grup: (i) psychopatologie i motywy, (ii) charakterystyka sprawcy, (iii) klasyfikacje wieloczynnikowe.

Przez lata kryminaliści, kryminolodzy, psychologowie i psychiatrzy starali się dokonać klasyfikacji, dzięki której możliwe będzie zakwalifikowanie danego przypadku do jednej z grup. Miało to pomóc w późniejszych śledztwach, przygotowywaniu profili psychologicznych, profilaktyce oraz późniejszemu leczeniu.

1) Klasyfikacja w oparciu o motyw działania sprawcy:

a) Podpalenia patologiczne i niepatologiczne

Przed przedstawieniem klasyfikacji należy wskazać na istotne w tym kontekście rozróżnienie – podpażeń od piromanii oraz podpażeń patologicznych.

Wokół seryjnych podpażeń narosło mnóstwo błędnych przekonań i stereotypów – zdaje się, że nawet więcej niż w przypadku innych czynów. Podstawowym z nich jest utożsamianie podpażeń, a już na pewno seryjnych podpażeń, z piromanią, podczas gdy niewielka część seryjnych podpalaczy jest diagnozowana jako osoby cierpiące na tę chorobę. Piromania jest to zaburzenie psychiczne, polegające na niemożności powstrzymania się od powodowania pożarów mimo braku racjonalnego motywu⁴. Z kolei większość seryjnych podpalaczy kieruje się racjonalnymi pobudkami. Oczywiście, przez lata toczyły się dyskusje, jak należy rozumieć racjonalny motyw. Zastanawiano się, czy należy ograniczyć się jedynie do bodźców ekonomicznych bądź politycznych, czy również powody, które z obiektywnego punktu widzenia nie wydają się racjonalne, ale wedle samego sprawcy mają prowadzić do osiągnięcia pewnego celu, na przykład zemsta, powinny być klasyfikowane jako racjonalne. Są to jednak rozważania wtórne przy zakwalifikowaniu danego przypadku jako piromanii, gdyż tu szczególnie istotny

⁴ G.L. Warner, *A few representative cases of pyromania, presented at a conference of the psychiatrists of the New York State Department of Correction at Matteawan State Hospital*, 1932 r.

jest impuls, chęć dokonania podpalenia, którego sprawca nie może w żadnych stopniu zwalczyć⁵.

Wracając do podziału na podpalenia patologiczne i niepatologiczne, za trafny przykład należy uznać klasyfikację przedstawioną przez M. McMurrana i J. Hodge'a⁶, dzielącą podpalenia na patologiczne i niepatologiczne. Aby można było określić dane podpalenie jako patologiczne, musi między innymi zaistnieć zaburzenie psychiczne.

Jest to jednak podział bardzo szeroki, zatem próbując wykorzystać istniejące klasyfikacje, warto połączyć zaproponowany wyżej podział ze schematem przedstawionym przez J.L. Gellera⁷.

Dokonując podziału podpaleń na patologiczne i niepatologiczne, wśród niepatologicznych należy wyróżnić te, które są powodowane następującymi motywami: podpalenie dla zysku, podpalenie w celu napaści/zabójstwa, podpalenie w celu ukrycia zbrodni, podpalenie powodowane zemstą lub w celu przyciągnięcia uwagi, wandalizm, podpalenia powodowane przez włóczęgów/bezdomnych.

Wśród podpaleń patologicznych zaś należy dokonać jeszcze wewnętrznego podziału na: podpalenia związane z zaburzeniami psychicznymi, podpalenia związane z zaburzeniami medycznymi i neurobiologicznymi, samopodpalenia. Należy podkreślić, iż powyższe kategorie podlegają jeszcze dalszej, bardziej szczegółowej klasyfikacji, i tak na przykład wspomniana wyżej piromania jest zakwalifikowana wśród podpaleń związanych z zaburzeniami psychicznymi, a w tej kategorii jako zaburzenie kontroli impulsu. To również pozwala zrozumieć, jak niewielką częścią wszystkich podpaleń są te związane z piromanią.

Należy jednak podkreślić, iż fakt, że sprawca podpalenia cierpi na zaburzenia psychiczne, w żadnym przypadku nie wyklucza dodatkowego motywu, jakim mógłby się kierować.

b) Podpalenia niepatologiczne – motywy

Jak wskazano powyżej, motywy podpaleń mogą być różnorodne. Pobudki wymienione przy opisie podpaleń niepatologicznych nie budzą większych wątpliwości. Są to bodźce, które można zakwalifikować jako racjonalne i dla większości obserwatorów będą one zrozumiałe (co nie znaczy, że zrozumiała będzie reakcja na nie w postaci podpalenia). Jednakże tego typu motywy nie są jedynymi, które kierują podpalaczami. Istnieją także takie, które pozostają na granicy racjonalizmu, a jednak dla podpalaczy stanowią silny czynnik zmuszający do wywołania pożarów. Oczywiście, mogą one pozostawać w związku z zaburzeniami psychicznymi, częstymi wśród sprawców podpaleń.

Ciekawymi przykładami tego typu motywów są: próba komunikacji (*communicative arson*) oraz uwolnienie agresji (*displaced aggression*).

⁵ Tamże.

⁶ M. McMurrana, J. Hodge, *The Assessment of Criminal Behaviours of Clients in Secure Settings*, Jessica Kingsley Publishers, London–Bristol 1994, s. 95–98.

⁷ J.L. Geller, *Firesetting...*, op. cit., s. 144–145.

W przypadku prezentowania w literaturze podpalenia jako próby komunikacji podaje się cytat z powieści autorstwa M. Shelley pt. *Frankenstein*: „Jestem zły, bo jestem nieszczęśliwy” (*I am malicious because I am miserable*). Wskazuje się, że podpalenia są sposobem podpalaczy na pokazanie, iż potrzebują zmiany lub zwrócenia uwagi na inne ich potrzeby. Podpalenia miały być drogą komunikacji dla osób mających braki w umiejętnościach komunikacyjnych i społecznych. A jak wskazują charakterystyki, podpalacze to często ludzie niewykształceni, o niższym ilorazie inteligencji, nieasertywni, unikający bezpośredniego kontaktu – wszystkie te cechy powodują, że mają oni często problemy z komunikacją, a podpalenia są ich sposobem na rozwiązywanie konfliktów czy zwrócenie na siebie uwagi⁸.

W latach 60. i 70. XX w. pojawiły się badania i oparta na nich literatura wskazujące, iż podpalenia są przejawem pośredniej agresji. Wynika to również z powszechnej wśród podpalaczy niechęci do bezpośredniego kontaktu. Podkładanie ognia i powodowanie pożaru ma być sposobem na okazywanie agresji⁹. Wskazuje się również na związek pomiędzy motywem pośredniej agresji a częstym motywem podpażeń, tj. zemstą¹⁰. W tym nurcie odnajduje się również koncepcja przesuniętej agresji, wskazująca, iż z uwagi na strach przed bezpośrednią konfrontacją z ludźmi sprawcy podpażeń przenoszą swoją agresję na rzeczy, które podpalają¹¹.

Wspomniane badania dotyczące podpażeń jako przejawu agresji wyparły panujące wówczas przekonanie, iż podpalenia są najczęściej powodowane zaburzeniami seksualnymi oraz że podpalacze osiąągają dzięki nim satysfakcję seksualną¹². Podkreślenia wymaga, iż wiązanie podpażeń z zaburzeniami seksualnymi jest już bardzo rzadkie – tego typu przypadki są wyjątkowe i wbrew wcześniejszym przekonaniom bynajmniej nie należą do reguły.

2) Charakterystyka sprawcy podpażeń

Dzięki licznym badaniom prowadzonym przez osoby zajmujące się sprawami podpażeń – zarówno od strony medycznej, prawnej, jak i technik śledczych – przez lata udało się wypracować pewne cechy charakteryzujące większość podpalaczy. Należy wszakże pamiętać, że tak jak przy każdej statystyce czy uśrednieniu, poniższe dane charakteryzują większość, jednak nie wszystkich podpalaczy. Również poniższe zestawienie nie wskazuje, jak często poszczególne cechy występują wspólnie. Zbyt dosłowne traktowanie i odczytywanie wskazanych charak-

⁸ Tamże, s. 153.

⁹ D.L. Williams, *Understanding the Arsonist, From Assessment to Confession*, Lawyers and Judges Publishing Company Inc., Tucson 2005, s. 11.

¹⁰ M. Macmurrán, J. Hodge, op. cit., s. 104.

¹¹ D. Canter, K. Fritzon, *Differentiating arsonists: A model of firesetting actions and characteristics*, „Legal and Criminal Psychology” 1998, t. 3, s. 73–96.

¹² D.L. Williams, op. cit., s. 11.

terystyk może doprowadzić do spłylenia złożonego i kompleksowego problemu podpażeń.

Podpalacze są to w większości młodzi (18–35 lat), biali mężczyźni, wykonujący prace niewymagające wysokich klasyfikacji lub bezrobotni, z niskim statusem społeczno-ekonomicznym. Są to często osoby żyjące samotnie, które nigdy nie były w związku małżeńskim, oraz z małymi osiągnięciami w edukacji¹³.

Charakterystyka demograficzna wskazuje, że wielu patologicznych podpalaczy cierpi z powodu nierówności psychosocjologicznych, które przejawiają się osobistymi brakami i gorszymi warunkami socjalnymi. Badania wykazują również duży odsetek osób cierpiących na schizofrenię, alkoholizm, zaburzenia charakteru związane z nastawieniem antyspołecznym czy uzależnienie od narkotyków¹⁴.

Dodatkowo u podpalaczy stwierdza się niższy niż przeciętny iloraz inteligencji, co powoduje między innymi niskie osiągnięcia w edukacji. Podpalacze w dzieciństwie mają problem z czytaniem czy dobrym zachowaniem¹⁵.

Ponadto prezentowane są badania wskazujące, iż podpalacze częściej niż przeciętnie cierpią na depresję, jak również spotyka się wśród nich dość wysoki odsetek prób samobójczych. Wskazuje się też, iż sprawcy podpażeń często pochodzą z rodzin wielodzietnych, byli w młodym wieku oddawani pod opiekę instytucji czy osób trzecich. Stwierdza się, iż byli oni ofiarami nadużyć¹⁶.

Dodatkowo badania wykazują, iż są to osoby nieasertywne, bojące się kontaktu twarzą w twarz czy też konfrontacji – te cechy charakteru mogą również oczywiście wpływać na typ popełnianego przez dane jednostki przestępstwa. Podpalenie, w przeciwieństwie na przykład do napaści czy zabójstwa, nie wymaga bowiem bezpośredniego kontaktu z ofiarą¹⁷.

U podpalaczy stwierdza się niską samoocenę, wysoki stopień lęków, poczucie winy i spadki nastroju¹⁸.

Podobne charakterystyki przygotowywane są dla seryjnych sprawców podpażeń i nie odbiegają one oczywiście zbyt od powyższych opisów. Otóż zgodnie z badaniami NCAVC (*National Center for the Analysis of Violent Crime*) seryjni podpalacze to młodzi, biali mężczyźni, mający wcześniejszą styczność z wymiarem sprawiedliwości. Cechują się przeciętną inteligencją, ich relacja

¹³ G.L. Dickens, P.A. Sugarman, T.A. Gannon, *Firesetting and Mental Health*, The Royal College of Psychiatrists, London 2012, s. 8.

¹⁴ M. Macmurrán, J. Hodge, op. cit., s. 108–113; G.L. Dickens, P.A. Sugarman, T.A. Gannon, op. cit., s. 8; P.R.S. Burton, *Firesetting, Arson, Pyromania, and the Forensic Mental Health Expert*, „Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law” 2012, t. 40, nr 3, s. 355–365.

¹⁵ M. Macmurrán, J. Hodge, op. cit., s. 108–113.

¹⁶ Tamże, s. 108–113; G.L. Dickens, P.A. Sugarman, T.A. Gannon, op. cit., s. 8.

¹⁷ M. Macmurrán, J. Hodge, op. cit., s. 108–113; G.L. Dickens, P.A. Sugarman, T.A. Gannon, op. cit., s. 8.

¹⁸ Tamże, s. 8.

z rodzicami zaś jest chłodna, zdystansowana, a nawet wroga. Seryjni podpalacze nie utrzymują wielu relacji z innymi ludźmi, często mają za sobą nieudaną karierę wojskową. Tatuże czy zeszpecenia również nie są rzadkie. Osoby te często były leczone zarówno medycznie, jak i psychiatrycznie. Pierwszych podpaień próbują zazwyczaj w wieku nastoletnim. Większość z nich popełniana jest w odległości 2 mil od miejsca zamieszkania podpalacza, jednak w różnych lokalizacjach, i nie są dokonywane w wyszukany sposób. Towarzyszy im często spożycie alkoholu, a motywem jest chęć zemsty. Częstotliwość podpaień nie zwiększa się z czasem, ale ich dotkliwość – owszem¹⁹.

3) **Złożone klasyfikacje podpalaczy (*multifactorial explanations*)**

Przez lata prowadzonych badań stało się jasne, że problematyka podpaień i ich sprawców jest bardzo złożona. Łatwo to wywnioskować choćby z mnogości motywów czy charakterystyki podpalaczy. Z tego względu podjęto próby stworzenia klasyfikacji, które pomogłyby nie tylko uporządkować wiedzę na temat podpalaczy, ale również pomóc w śledztwach oraz wskazać, co jest przyczyną podpaień.

a) Teoria analizy funkcjonalnej H.F. Jacksona²⁰

Teoria analizy funkcjonalnej tłumaczy podpalenia wzajemnym oddziaływaniem na siebie czynników i okoliczności mających miejsce przed podpaleniem oraz tych następujących po nim, a w szczególności ich wpływu na samopoczucie i zachowanie sprawcy. Autorzy tej teorii wskazują pięć głównych czynników, które występują przed podłożeniem ognia: (i) niekorzystne warunki psychosocjalne, na przykład złe relacje z rodzicami; (ii) brak satysfakcji z życia i związaną z tym odrazę do samego siebie; (iii) brak efektywności społecznej, na przykład często doświadczanie odrzucenia czy brak umiejętności radzenia sobie w konfliktowych sytuacjach; (iv) czynniki determinujące indywidualne podejście do ognia, na przykład wcześniejsze doświadczenia; (v) wewnętrzne lub zewnętrzne czynniki bezpośrednio prowadzące do pożaru, „zapalniki”. Z kolei konsekwencje podpalenia dzielone są na dwie kategorie: (i) pozytywne: w postaci lepszej samooceny, zwrócenia na siebie uwagi, akceptacji w niektórych grupach społecznych, osiągnięcia zamierzonego celu; (ii) negatywne: postępowanie sądowe, kara, odtrącenie, nadzór. Według autorów oba typy konsekwencji mogą być przyczyną kolejnych podpaień – pozytywne z uwagi na fakt, iż sprawca oczekuje przyjemnych dla niego rezultatów, negatywne zaś z tego względu, że powodują dalsze powiększenie się nierówności społecznych i nasilenie czynników występujących przed podpaleniem i przez to również prowadzą do kolejnego przestępstwa.

¹⁹ J.L. Geller, *Firesetting...*, op. cit., s. 158–159.

²⁰ T.A. Gannon, C.Ó. Ciardha, R.M. Doley, E. Alleyne, *The Multi-Trajectory Theory of Adult Fire-Setting (M-TTAF)*, „Aggression and Violent Behaviour” 2012, t. 17, s. 107–121.

b) Klasyfikacja Cantera i Fritzon²¹

Klasyfikacja stworzona przez D. Cantera oraz K. Fritzon opiera się na rozróżnieniu podpałek ze względu na źródło ich pochodzenia oraz przedmiot. Źródło pochodzenia może być zewnętrzne w stosunku do sprawcy lub wywodzące się z jego wnętrza. Podpalenie wywołane przez czynniki wewnętrzne wobec sprawcy to podpalenie ekspresyjne (*expressive*), natomiast wywołane przez czynniki zewnętrzne – instrumentalne (*instrumental*). Kolejne rozróżnienie opiera się na tym, w jaki sposób sprawca wartościuje cel swojego ataku – który może być: (i) wewnętrzny wobec sprawcy, to jest taki, z którym sprawca się nie identyfikuje i nie ma personalnego powiązania, oraz (ii) wewnętrzny wobec sprawcy, to jest taki, który stanowi część personalnej lub socjalnej tożsamości sprawcy; najczęściej będzie to inna osoba, z tego względu pierwszy typ podpałek określono jako skierowany na przedmiot, a drugi na osobę (*object/person oriented*).

Po przeprowadzeniu powyższych podziałów autorzy przedstawili klasyfikację dzielącą podpalenia na cztery typy:

- podpalenie motywowane zewnętrznie (instrumentalne) i skierowane na obiekt – ma spowodować zmianę danego obiektu, która przyniesie sprawcy bezpośrednią korzyść, na przykład ukrycie zbrodni. Podpalenie dla zysku, na przykład w celu uzyskania ubezpieczenia, to bardziej skrajna forma tego typu. Podpalenia nie mają większego znaczenia emocjonalnego, są po prostu możliwe do wykonania w danej chwili;
- podpalenia ekspresyjne skierowane na obiekt – to demonstracja cech podpalacza dla świata zewnętrznego, jest to forma pokazywania emocji. Celem tego typu podpałek są często budowle, a podpalenia występują wielokrotnie. Mogą one być powodowane przez osoby, które chcą w taki sposób komunikować się ze światem (jak wskazano w opisie motywów – podpalenie jako forma komunikacji);
- podpalenia ekspresyjne skierowane na osobę – to podpalenia związane z emocjonalną udręką, którą podpalacz kieruje do wewnątrz i która prowadzi do dezintegracji emocjonalnej. Przykładem tego typu może być samopodpalenie. Podpalacz może w ten sposób próbować odzyskania równowagi emocjonalnej lub skierować na siebie uwagę rodziny czy władz;
- podpalenia motywowane zewnętrznie (instrumentalne) skierowane na osobę – mogą być wywołane frustracją spowodowaną przez inną osobę, którą sprawca chce skrzywdzić. Podpalenie ma więc pewne obiektywne, instrumentalne podłoże (na przykład chęć zemsty), jednak za sprawą przedmiotu ataku ma ono wpływ na stan emocjonalny podpalacza. Takie podpalenia często poprzedzone są groźbami wobec osoby, która wywołała dany stan u podpalacza, i w wielu przypadkach zapalnikiem jest zdarzenie, które zaszło bezpośrednio przed podpaleniem.

Na podstawie powyższej klasyfikacji jej autorzy wywiedli również cechy charakteru, które można przypisać podpalaczom dokonujących danego typu pod-

²¹ D. Canter, K. Fritzon, op. cit., s. 73–96.

paleń. I tak, podpalacze odpowiedzialni za podpalenia ekspresyjne skierowane ku osobie to ci, u których widoczne są problemy emocjonalne mogące prowadzić do leczenia psychiatrycznego. Z kolei sprawcy podpażeń instrumentalnych skierowanych na obiekt mogą mieć historię kryminalną. U sprawcy podpażeń instrumentalnych skierowanych wobec osoby szczególnie ważne jest obserwowanie związków z innymi ludźmi, a zwłaszcza zakończenie tych relacji. Dla sprawcy podpażeń emocjonalnych skierowanych na obiekt zaś samo podpalenie jest formą demonstracji i stanowi ważną część jego świata, z tego względu tego typu podpalenia mogą być powtarzalne.

Powyższa typologia stosowana była w profilowaniu psychologicznym w rzeczywistych sprawach podpażeń²².

c) Klasyfikacja R.N. Kocsisa²³

Klasyfikacja stworzona przez R.N. Kocsisa dotyczy seryjnych podpalaczy i została przygotowana w oparciu o charakterystykę podpalaczy oraz miejsca podpażeń. Badacze wyróżnili cztery grupy seryjnych podpalaczy: model emocjonalny, model agresywny, model niepoważny lub niezadowolony lub beznamiętny (*wanton*), model seksualny. Model emocjonalny to sprawcy starsi niż przeciętni, nie tak bardzo dysfunkcyjni społecznie, świadomi swoich czynów. Mają lepsze niż przeciętne predyspozycje fizyczne, podejmują duże ryzyko, aby podłożyć ogień. Inaczej niż przeciętny sprawca są zatrudnieni i mieszkają z innymi ludźmi. Nadużywają jednak alkoholu lub narkotyków przed podpaleniem. Przeciwnie niż większość podpalaczy, podpażeń dokonują ponad milę od swojego domu. Przyznają się do podpażeń, gdy zostaną zatrzymani. Typ agresywny to podpalacz, którego celami są domy lub samochody, a podpalenie ma zaszkodzić konkretnej osobie. Podpalacze należący do tego modelu opuszczają miejsce przestępstwa szybko po jego popełnieniu. Ogień nie niesie ze sobą żadnego znaczenia psychologicznego z wyjątkiem wspomnianej krzywdy. Typ *wanton* to podpalacz, który podkłada ogień pod obiekty związane z biznesem czy edukacją, posiadający historię kryminalną, wykazujący złość wobec wielu obiektów, bez konkretnych cech. Typ seksualny to podpalacze, którzy czerpią z podpażeń satysfakcję seksualną. Celem podpażeń są łatwo dostępne miejsca publiczne. Pożary są zazwyczaj nieduże, wybuchają niedaleko od miejsca zamieszkania sprawcy, który pozostaje na miejscu zdarzenia po dokonaniu podpalenia.

Powyższa klasyfikacja została oparta na analizie zachowania sprawców i w przeciwieństwie do poprzednich nie odnosi się do motywu czy przyczyny podpażeń.

²² P. Santtila, H. Häkkinen, K. Fritzon, *Inferring the characteristic of an arsonist from crime scene actions: a case study in offender profiling*, „International Journal of Police Science & Management” 2003, t. 5, nr 1, s. 1–15.

²³ J.L. Geller, *Firesetting...*, op. cit., s. 149.

d) Podpalacze zorganizowani i niezorganizowani²⁴

Powyższa kwalifikacja znajduje zastosowanie do wielu seryjnych sprawców przestępstw, nie tylko podpalaczy. Podobnie jak klasyfikacja Kocsisa dotyczy ona podpaień wielokrotnych.

Sprawcy zorganizowani to najczęściej dorośli mężczyźni, przy podpaleniach stosują częściej urządzenia czy przyrządy, ich podpalenia są wcześniej zaplanowane – zarówno sposób ich dokonania, cel, dotkliwość, jak i rezultat. Zazwyczaj sprawcy tacy podejmują pewien wysiłek, aby dostać się do zaplanowanego celu podpalenia. Sprawca jest mobilny – jego poruszanie się na dalsze odległości nie jest ograniczone, posiada np. samochód. Podpalacz zorganizowany może działać za dnia. Osoby takie świadomie nie utrzymują kontaktów ze społeczeństwem, są egocentryczne, manipulują innymi, metodyczne i przebiegłe, ze względu na swoją mobilność mogą mieszkać w większej odległości od miejsca zdarzenia, mają zmienną osobowość (*chameleon personality*). Podpalacze zorganizowani to rzadszy przypadek niż podpalacze niezorganizowani. Przykładami takich podpalaczy są osoby działające na czyjeś zamówienie w konkretnym celu lub starające się uzyskać wypłatę z ubezpieczenia, działające w gangu lub w celu osiągnięcia zysku. Podpalacze ekstremiści, działający w imieniu pewnej ideologii, również mogą być podpalaczami zorganizowanymi. I w końcu podpalacze-strażacy (osoby zatrudnione w straży pożarnej, które są podpalaczami) to również typ zorganizowany, a wśród nich jeden z najbardziej znanych – John Orr.

Sprawcy niezorganizowani to zarówno dorośli mężczyźni, jak i nieletni. Mają często ograniczoną mobilność i między innymi z tego względu podpalenia są dokonywane w niedalekiej odległości od ich miejsca zamieszkania, pracy czy szkoły. Podpalacze niezorganizowani to samotnicy, podpaień dokonują zazwyczaj w nocy, mają problemy z alkoholem i narkotykami, wybierają przypadkowe cele, a do podpaień używają powszechnie dostępnych materiałów. Nie korzystają ze skomplikowanych urządzeń, aby podłożyć ogień, działają pod wpływem impulsu i zazwyczaj nie planują wcześniej podpalenia, brak im wyrachowania i przebiegłości. Podpaień dokonują w określonym czasie, na przykład po wyjściu z pracy czy szkoły lub gdy ich bliscy wyjeżdżają i podpalacze pozostają sami. Jak wynika z powyższych klasyfikacji i generalnej charakterystyki podpalacza, większość sprawców podpaień zostałaby zakwalifikowana do tej grupy.

Zakończenie

Jak wskazuje mnogość kwalifikacji, zróżnicowane cechy charakteru czy duża liczba zaburzeń psychicznych, na które mogą cierpieć podpalacze, tematyka podpaień w ogóle, a podpaień seryjnych w szczególności, jest bardzo skomplikowana. Istnieją publikacje nawiązujące do psychologii, psychiatrii, behawioryzmu w odniesieniu do podpaień. Niewiele jest jednak publikacji dotyczących praktyki

²⁴ E. Nordskog, "Torched" Minds, Case Histories of Notorious Serial Arsonists, Xlibris Corporation 2011, s. 17–18.

śledczej, zwłaszcza w tych najpoważniejszych przypadkach. Być może również dlatego podpalaczom tak często udaje się uniknąć odpowiedzialności. Jak podkreśla detektyw Ed Nordskog, najczęściej zatrzymywani są młodzi, niezorganizowani, agresywni i uzależnieni od alkoholu czy narkotyków sprawcy. Podpalacze wykazujący się choćby trochę większym sprytem, planujący swoje czyny, pozostają często na wolności²⁵.

Streszczenie:

Artykuł skupia się na problematyce podpażeń i ich sprawców w Stanach Zjednoczonych. Autorka omawia wybrane klasyfikacje sprawców podpażeń oraz charakterystykę samych sprawców, kwalifikując każdą z nich do jednej z trzech grup: (i) psychopatologie i motywy, (ii) charakterystyka sprawcy, (iii) klasyfikacje wieloczynnikowe. W pracy przedstawiony jest podział podpażeń na patologiczne oraz niepatologiczne, a w ramach tych ostatnich również klasyfikacja z uwzględnieniem motywu sprawcy. Kolejno zaprezentowano charakterystykę sprawcy podpażeń w oparciu o dostępne w tym zakresie badania. Ostatnią część artykułu stanowi prezentacja klasyfikacji wieloczynnikowych, w tym teoria analizy funkcjonalnej H.F. Jacksona, klasyfikacja Cantera i Fritzon, klasyfikacja R.N. Kocsisa, a także podział na podpalaczy zorganizowanych i niezorganizowanych.

Słowa kluczowe: podpalenia, sprawcy podpażeń, motywacja sprawcy podpażeń, charakterystyka sprawcy podpażeń, klasyfikacje sprawców podpażeń, złożone klasyfikacje sprawców podpażeń

Summary:

The article focuses on the subject of arsons and arsonists in the United States of America. The author presents selected classifications of arsons and characteristics of arsonists, qualifying them to one of the following groups: (i) psychopathology and motives, (ii) characteristic of arsonist; (iii) multifactorial explanations. The work presents division of arsons into pathological and non-pathological, and within the latter also classification by the motive of the arsonist. Subsequently, arsonists' characteristic is presented based on the available research. The last part of the article is the presentation of multifactorial explanations, including Theory of Functional Analysis of H.F. Jackson, Canter and Fritzon classification, R.N. Kocsis classification and division into the organized and disorganized arsonists.

Keywords: arson, perpetrators of arson, motivation of perpetrators of arson and their classification and characteristics, complex classification of perpetrators of arson.

²⁵ Tamże, s. 15.